

CEMİL KOÇAK • CHP İktidarının Sonu

İletişim Yayınları 2565 • Araştırma-İnceleme Dizisi 423
ISBN-13: 978-975-05-2304-5 • ISBN-13: 978-975-05-0758-8 (Tk. No.)
© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CEMİL KOÇAK

CHP İktidarının Sonu

Türkiye’de İki Partili
Siyâsî Sistemin
Kuruluş Yılları
(1945-1950)

CİLT 6

CEMİL KOÇAK 1956'da İzmir'de doğdu. Orta öğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra 1978'de SBF Basın-Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun oldu. SBF'de yüksek lisans ve doktora eğitimine devâm etti (1978-1980). Âfet Inan Tarih Araştırmaları Ödülü'nü kazanan (1990) *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)* yazarın doktora tezidir (1985). Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi doktorasından sonra 1991 yılında Siyasal ve Sosyal Bilimler doçenti oldu. *Abdülhamid'in Mirası* (1990) ile Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü'nü kazanan (1991) *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)* (1991) adlı araştırmaları yayımlandı. Makaleleri ve kitap tanıtım yazıları, başta *Tarih ve Toplum* ve *Toplumsal Tarih* olmak üzere, çeşitli dergilerde yayımlandı. Samet Agaoglu'nun *Siyâsî Günlük; Demokrat Parti'nin Kuruluşu* adını taşıyan günlüğünü (1992) ve Haldun Derin'in *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)* adlı amlarını (1995) yayına hazırladı. Sabancı Üniversitesi tarafından 1998 yılında yayımlanan *Birinci Meclis* adlı kitabın da editörlüğünü yaptı. 2003 yılında İletişim Yayınları tarafından *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)* adlı kitabı yayımlandı. *Belgelerle Heyeti Mahsusalar* kitabı da yine aynı yayınevinden 2005 yılında çıktı. Bunu *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası* kitabı (2006) izledi. *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir* (2009) ve *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler* (2011) başlıklı kitaplarında çeşitli yazılarını bir araya topladı. *Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları: İkinci Parti* (cilt 1) adlı çalışması 2010'da, serinin ikinci cildi *İktidar ve Demokratlar* 2012'de, üçüncü cilt *Rejim Krizi* adıyla 2013'te, dördüncü cilt *Dönüşüm: Ordu, Din, Hukuk, Ekonomi ve Politika* adıyla 2015'te, beşinci cilt de *Uzlaşma* adıyla 2016'da yayımlandı. 1984-1999 yılları arasında TÜBİTAK'ta çalışan ve 2007'de profesör olan yazar, halen Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak, yakın dönem siyâsî târihimizle ilgili araştırmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

<i>TEŞEKKÜR BORÇLARIM</i>	9
---------------------------------	---

<i>GİRİŞ</i>	13
--------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

AMERİKAN YARDIMI	15
-------------------------------	----

1. TÜRK-AMERİKAN YARDIM ANTLAŞMASI.....	15
---	----

2. MARSHALL PLÂNI VE TÜRKİYE.....	53
-----------------------------------	----

3. NATO'NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE (I).....	60
--	----

4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE TÜRKİYE: FİLİSTİN'İN BÖLÜNMESİ VE İSRÂİL'İN KURULUŞU.....	61
--	----

5. TÜRKİYE'NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ ADAYLIĞI.....	61
--	----

Bir Dış Politika Tartışması.....	71
----------------------------------	----

TBMM'de Bir Dış Politika Sorusu:

Türk Asıllı Sovyet Mültecilerinin

Türkiye'ye Gelişi Sorunu.....	72
-------------------------------	----

6. AMERİKAN YARDIMI VE MARSHALL PLÂNI.....	73
--	----

7. NATO'NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE (II).....	85
---	----

ŞEMSETTİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ	111
1. İKİNCİ HASAN SAKA HÜKÜMETİ'NİN İSTİFÂSI.....	111
2. ŞEMSETTİN GÜNALTAY HÜKÜMETİ'NİN KURULUŞU	116
Günaltay Hükûmeti'nin Programı.....	132
3. SOL ÜZERİNE TERÖR (I): SABAHATTİN ÂLİ'NİN ÖLDÜRÜLDÜĞÜNÜN AÇIKLANMASI.....	137
4. İSTİKLÂL MAHKEMELERİ KÂNUNU'NUN KALDIRILMASI.....	156
5. RADYO TARTIŞMASI: BASIN VE YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ KURULUŞ VE GÖREVLERİ HAKKINDAKİ YASADA YAPILAN DEĞİŞİKLİK	163
6. VÂLİLERİN YETKİLERİNİN ARTIRILMASI: İLLER KÂNUNU'NDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK.....	173
7. SOL ÜZERİNE TERÖR (II): TÜRK CEZÂ KÂNUNU'NUN 141 VE 142. MADDELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ VE CEZÂLARIN AĞIRLAŞTIRILMASI.....	176
8. "AŞIRI SAĞCILIK VE AŞIRI SOLCULUKLA MELÛF MEMURLARI MESLEKTEN ÇIKARMAK": MEMURİN KÂNUNU'NA EK YASA TASARISI.....	193
9. MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMİ.....	202
10. BİR SUİKAST İHBÂRI: MUHALEFET İÇİNDEKİ ÇATIŞMANIN SİYÂSÎ AHLÂK BOYUTU.....	205
Reşat Aydın'ın Dokunulmazlığının Kaldırılması.....	215
11. İNÖNÜ'NÜN TBMM'Yİ SON AÇIŞ NUTKU VE SİYÂSÎ GELİŞMELERE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMESİ.....	218
12. İNÖNÜ'NÜN TBMM'Yİ AÇIŞ NUTKU VE MUHALEFETİN GENSORUSU: BİR ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMASI.....	220
13. ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KÂNUNU'NDA YAPILAN DEĞİŞİKLİK.....	238
Çiftçiyi Topraklandırma Kânunu'na İlişkin Tartışmalar ve Yankıları (1945-1950).....	239

Çiftçi Topraklandırma Kânunu'nun Uygulanması (1945-1950).....	243
Çiftçi Topraklandırma Kânunu'nu Değiştiren Yeni Yasa Tasarısı.....	249
Çiftçi Topraklandırma Kânunu'nu Değiştirmeyi Öngören Tasarı Hakkında TBMM'de Yapılan Görüşmeler ve Tartışmalar.....	263
14. ORMAN KÂNUNU'NA İLİŞKİN TARTIŞMALAR VE YANKILARI (1945-1950).....	267
15. SOL ÜZERİNE TERÖR (III): NÂZİM HİKMET'İN AF KAMPANYASI VE ÇİÇEKPALAS OLAYI.....	271
16. MİLLİYETÇİLİĞİN YENİ BİR ATAĞI: EMEKLİ GENERAL ALİ İHSAN SÂBİS'İN AFFI.....	285
17. SIRRI BELLİOĞLU'NUN AFFININ REDDİ.....	290
18. MİLLİYETÇİLİĞİN BAĞIMSIZ ÖRGÜTLENMESİ: TÜRK OCAKLARI'NIN YENİDEN AÇILIŞI.....	292

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKA, NATO VE TÜRKİYE	297
1. TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞ ÇABALARI.....	299
2. AVRUPA KONSEYİ VE TÜRKİYE.....	349
3. KIBRIS SORUNU.....	352

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞİM	355
1. YENİ SEÇİM YASASININ HAZIRLANMASI.....	355
İlim Heyeti'nin Yasa Tasarısı.....	360
Hükûmet Tasarısı.....	374
Geçici Komisyon'da Yapılan Değişiklikler.....	378
Tasarının TBMM'deki Görüşmeleri ve Tartışmaları.....	388
Sıddık Sâmî Onar'ın Görüşleri ve Eleştirileri.....	398
2. 14 MAYIS 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ.....	402
CHP'nin Seçim Beyannâmesi.....	408

DP'nin Seçim Beyannâmesi.....	415
MP'nin Seçim Propagandası.....	417
DP'nin Milletvekili Adayları.....	419
CHP Milletvekili Adayları.....	427
MP'nin Milletvekili Adayları.....	436
'50 Seçiminin Analizi.....	443
SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER.....	489
Karşılaştırmalı Bir Bakış.....	491
<i>Portekiz</i>	491
<i>İspanya</i>	491
"Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları"	
Üzerine Notlar.....	493
<i>Rejim neden değişti sorusuna karşılık;</i>	
<i>sorularım ve yanıtlarım...</i>	494
<i>'Marksist' analizlerin yetersizliği ve temelsizliği</i>	499
<i>'Devrim' ve 'karşı-devrim' tartışmaları</i>	
<i>üzerine notlarım...</i>	505
<i>Sınıfsal bir analiz için...</i>	507
KAYNAKÇA.....	511
DİZİN.....	545

TEŞEKKÜR BORÇLARIM

Bir dönemin öyküsünü altı ciltte anlatmaya çalıştım. Şimdi tekrar geriye dönerek bakıyorum ve hatırlıyorum: Bu dönemi yazmaya daha doktora tezimi bitirmeden önce karar vermiştim. Bir önceki dönemi yeterince öğrendikten sonra şimdi artık yenisini yazmaya hazır hissetmiştim kendimi. Sonra doktora tezimi kabûl ettirmeye çabalarken; daha 1983 yılının sonbaharında ilk okumalarım ve notlamaya başlamıştım. Elbette bu sürecin bu kadar uzun sürebileceğini aslâ hatırımdan geçirmemiştim. Demek, son cildin yayın târihine de bakarsak, aradan otuz yıldan biraz daha fazla zaman geçmiş...

Elbette bütün zamânımı buna harcamadım; araya pek çok başkaca araştırma ve yayın da girdi. Seriyi beş yıl içinde yayınlamayı başarmaktan dolayı memnunum. Birkaç cilt süreceği belli olan pek çok kapsamlı araştırmanın daha ilk ya da ikinci cildinde yarıda kaldığını, bâzen hiç bitirilemediğini bildiğim için, serinin tamamlanmasını bile tek başına başarı sayabilirim. Umarım bu şekilsel başarı, okuyucular tarafından içerikle ilgili olarak da onaylanır.

Genellikle kitapların başında yer alan teşekkür kısımlarının uzunluğuna her zaman gıpta etmişimdir. Gelelim benim teşekkür borçlarıma...

Bu ciltlerin yayınlanması sırasında olsun, ondan önce olsun, bütün çalışmalarında beni yüreklendiren ve destekleyen eşim Bircan Koçak'a minnettârim. Onun vermiş olduğu huzur sâyesinde eşsiz bir çalışma ortamına sâhibim. Buna Sabancı Üniversitesi'nin sağlamış olduğu akademik ortamı da ilâve etmezsem, elbette haksızlık etmiş olurum.

Uzun yıllar önce Ankara TÜBİTAK'ta çalıştığım sırada, basın taraması için sâdece hafta sonları gidebildiğim Millî Kütüphâne'de geçirdiğim uzun günler ve saatler, elbette eski eşim Gülayşe Somel (Koçak) ile o zaman çok küçük olan iki oğlum Kerem ve Sinan'ın hakkından çalınmıştı. Onların gösterdiği anlayışı bugün bir kez daha minnettarlıkla anıyorum. Uzun yıllar boyunca iki işi aynı anda yapabilmemi sağladılar. Gündüzleri TÜBİTAK'ta işte iken; akşamlarımı kendime ayırmamı ve kitaplarımla meşgûl olmamı desteklediler.

Bu seride yararlandığım İngilizce dokümanların Türkçeye tercümesinde bana yardımcı olan eski öğrencilerim Sabancı Üniversitesi ekonomi programı mezunları Aydan Piker ile İrem Saran'a teşekkür ediyorum. Eski kayınbiraderim Cem Somel, bana uzun zaman Ankara SBF'den *Ayın Târihi* dergileri taşıdı. Bu ağır ciltli dergilerden çok sayıda fotokopi almamı sağladı. Çalışmamı kolaylaştırdı; bana zaman kazandırdı. Bu zahmetli taşımacılığına teşekkür borcumu bir defâ da burada dile getirmek istedim.

Ankara'da Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına göstermiş oldukları yakınlık, işbirliği ve yardımseverlik için teşekkür ederken, gerçekte duygularımı tam yansıtamadığımın da farkındayım. Son yıllarda yayınladığım kitaplarımda kullandığım malzemeyi sağlamakta arşiv görevlilerinin yakın desteğinin önemini okuyuculara da hatırlatmak isterim.

Bu seride kullandığım FRUS ciltlerini Ankara'da Kavaklıdere'de bulunan Amerikan Kütüphânesi'nde bulmuştum. Gâliba, yanlış hatırlamıyorsam, orada bulduklarımı bir şekilde duymuştum. O zamanlar TÜBİTAK'ta çalışıyordum ve kütüphâneye neredeyse komşu sayılırdım. Gerçekten de oradaydılar; kütüphânenin üst katında değil ama; bir aşağı katta. Bodrum katında. Bodrum katına iniş için gerçekten de yardımcı oldular ve izin verdiler. Oraya herkesi sokmuyorlardı. Kendilerine minnettârim. Ama asıl min-

nettarlığım bununla sınırlı değil. Bodrum katında raflarda sıralanmış yüzlerce, evet yüzlerce FRUS cildini yan yana dizilmiş görünce, hem şaşırılmış, hem de heyecanlanmışım. Yanlış hatırlamıyorsam, o târihe kadar yayınlanmış üç yüzden fazla cilt vardı.

Ben de içinde Türkiye ile ilgili raporların bulunduğu ciltlerin ilgili kısımlarının fotokopilerini almak istedim. Fakat bir sıkıntı vardı; ciltlerin ilke olarak kütüphaneye dışına çıkarılmasına izin verilmiyordu. Orada incelemem mümkündü; ama benim bu kadar cildi inceleyecek zamânım yoktu; çünkü kütüphanenin açık olduğu saatlerde işyerinde olmalıydım.

Türkiye ile ilgili ciltler de az değildi yâni. Onlarca ciltten söz ediyorum. Kütüphanenin olanakları benim bütün fotokopi talebimi karşılayabilecek seviyede de olmadığından, bu konuda yardımcı olamayınca; benim asıl müteşekkir olduğum bir şeyi yaptılar. Bana özel izin verdiler ve her gün için istediğim birkaç cildi alıp, aynı gün teslim etmem koşuluyla, ciltleri dışarıya çıkarıp, kendi imkânlarımla fotokopi almama izin verdiler.

Haftalarca sürecek bir gel git oldu tabii. Kütüphaneye ile işyerimin bulunduğu yer arası yaklaşık bir kilometre vardı. Ağır ciltlerle haftalarca o yolda gidip geldim; kopyaları aldım. O günden beri elimde 1865 yılından 1970'li yıllara kadar uzanan, neredeyse yüz yıllık bir dönemin FRUS ciltlerinden Türkiye ile ilgili raporlar yirmi beş büyük klasör içinde bulunuyor. Bu çalışmada sâdece beş ya da altı klasör belge kullandığımı yazarsam, elimdeki raporların devâsâlığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Sonra Amerikan Kütüphanesi kapandı. FRUS'ların nereye taşındığını bilmiyorum. Ama iyi haberi de sona sakladım: Artık bütün FRUS serisi internette zâten! Benim fotokopiler, eski bir anı olarak geride kalmış oldu!

Böylesi bir akademik çalışmayı, böylesi kapsamlı bir araştırmayı yayınladığı için İletişim Yayınları'na da müteşekkirim. Herhâlde pek az yayınevi, ticârî bakımdan hayli zorlanacağı belli bu kadar kapsamlı bir seri yayınlamak konusunda istekli davranırdı. Bu bakımdan şanslı olduğumu söylemeliyim. Şimdi yeniden geriye dönüp bakıyorum ve İletişim ile işbirliğimizin hayli eskiye uzandığını görüyorum. İletişim'den ilk yayınım 1992 yılı olduğuna göre, yayınevi ile işbirliğimin de çeyrek yüzyıla doğru uzanmakta ol-

duğunu belirtmeliyim. Belki daha da geriye gitmek mümkündür. Çünkü, 1984 yılında Tarih ve Toplum dergisi hocam Mete Tunçay tarafından yayınlanmaya başladığında; benim de çok sayıda yazım bu dergide yayımlanmıştı.

Son yıllarda yayınevini emektârı sayabileceğim sevgili Kerem Ünüvar'a kitaplarımın editörlüğünden; göstermiş olduğu samimi-yetten; yakınlıktan ve arkadaşlıktan dolayı teşekkür etmeliyim. Onun göstermiş olduğu sabır ve dikkat, kitaplarımın daha az hatâ-lı olmasına neden olmuştur. Eksikler, yanlışlar, hatâlar için ise, hiçbir mâzeretimin olmadığını bilinmesini isterim. Sâdece elim-den bu kadarı geldi. Hepsi bu.

Okuyuculara bundan sonra neler yapmayı düşündüğümü de açıklamak isterim; eğer her şey yolunda giderse tabî; bundan sonra da tek-parti dönemi üzerine yazmaya devâm etmeyi umuyorum. Fakat 1950 sonrası dönemin en azından sağından solundan didiklenmesi gerektiğini de biliyorum. Benim açımdan heyecan verici bir başka proje daha var; o da 27 Mayıs'ı yazmak. 1960'lar Türkiye'si'ne ayak basmak da lâzım artık. Dur bakalım, kısmet...

CEMİL KOÇAK
İstanbul, 2017

GİRİŞ

Ve nihâyet sıra; serininin sonunu oluşturan altıncı cilde geldi. Böylece bir dönemi geride bırakıyoruz artık. Bu cilt; esas olarak bir “iktidar mücâdelesi”nden ibâret olan bir sürecin öyküsüdür. Ancak bu sürecin birkaç farklı boyutuna dikkat çekmeliyim.

“İktidar mücâdelesi”nde bu sırada daha çok iktidar partisinin hamleleri dikkat çekiciydi. Özellikle Şemsettin Günaltay Hükûmeti'nin kuruluşu ile birlikte bir anlamda iktidârın seçim öncesinde seçmen desteği kazanma yönündeki çabaları ön plâna çıkacaktır. Hatırlanacağı gibi, 1945 yılında ülke gündemini büyük ölçüde işgâl eden ÇTK ile orman yasasında yine bu sırada yapılan önemli değişiklikleri, bir anlamda CHP'nin olağan siyâsal yaşama dönüşünün işâretleri olarak da tanımlayabiliriz.

Muhalefet partileri olan DP ile MP'nin ise, dikkatlerini yeni seçim yasasında yoğunlaştırmış olduklarını söyleyebiliriz. Serbest bir seçimin gerçekleşebilmesi, her iki partinin de dönemin sonundaki esas talebiydi denilebilir. Bu bakımdan seçim yasası tartışmalarına çok geniş oranda yer veriyorum.

Bu ciltte; 1950 seçimine tabiatıyla çok ayrıntılı bir şekilde değiniyorum. Yakın dönem Türkiye târihinde köklü değişimin 1950 seçimiyle birlikte başladığını kabûl etmek gerekir. Türkiye’de 1908’den beri devâm eden bir iktidârın iktidardan ayrılmasından daha önemli bir değişim olabilir miydi?

Bu târihte de sol üzerine terörün sürdüğünü göreceğiz. Sabahattin Âli'nin ölüm haberi, o sırada küçük sosyalist çevre üzerinde ağır bir travmaya yol açmıştı. Bu arada; solun/sosyalistlerin dönemin sonlarında son bir girişimine daha tanık olacağız. Lâkin bu kez, solun/sosyalistlerin belki de istisnâî olarak görelî bir başarıyla karşılaşacağız. Elbette karşı tepkilerin yoğunluğunu da göz ardı etmeden. Sözünü ettiğim gelişme, 1938 yılından bu yana hapishânede olan Nâzım Hikmet için başlatılan af kampanyasıdır. Unutmamak gerekir ki; sola/sosyalistlere yönelik alınan yasal ve siyâsâl önlemler; genellikle “aşırı sağ”a karşı benzer ve “eşit” önlemlerle dengelenmeye çalışılıyordu.

Yine dönemin sonlarına doğru, 1944 yılından bu yana hayli hasar görmüş olan milliyetçiliğin bağımsız bir örgütlenme ve ideolojik yapılanma gayreti içine girdiğini de göreceğiz.

Son olarak da, Türkiye'nin bu târihte içinde bulunduğu dış politika meselelerini ele alacağım. Böylece dönemin tamâmına yayılmış bir şekilde Türk dış politika tarihine de son noktayı koyma fırsatını bulacağım. Tabii yine özellikle Türk-Amerikan ilişkilerinden söz edeceğim. Soğuk savaşın bu safhasında yeni gelişmeleri de gözden geçirme imkânımız olacak. Bir de yine kısa ve küçük bir karşılaştırma daha yapacağım. Ankara, iç politikada benzersiz bir gelişmenin içindeyken, acaba diğer benzer ülkelerin iç politikalarında neler oluyordu sorusuna da yanıt vermek istiyorum.

Okuyucular, dönemin kaynaklarını da cildin sonunda bulabileceklerdir.

AMERİKAN YARDIMI

Gözlerimizi yeniden dış politikaya çevirmenin zamânıdır artık; 1947 yılının yaz aylarında Türk-Amerikan ilişkilerinde yine çok önemli gelişmeler oluyordu. Tesâdüf eseri olarak aynı târihe denk gelse de, 12 Temmuz Beyannâmesi'nin basında yayınlandığı gün, Ankara ile Washington arasında yeni bir yardım anlaşması imzâlandı.

1. TÜRK-AMERİKAN YARDIM ANTLAŞMASI

Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma, 12 Temmuz 1947 târihinde, Türkiye ile ABD arasında Ankara'da, Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD'nin Ankara Büyükelçisi Wilson arasında imzalanır.¹ Daha önce 26 ve 27 Mayıs 1947 târihinde Saka ile Wil-

1 **ODTP**, s. 225; Bilge, **Güç Komşuluk**, s. 334; Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münâsebetleri**, s. 162-164; Gürün, **Dış İlişkiler ve Türk Politikası**, s. 255; Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye**, s. 53-55; Ülman, **age**, s. 105-106 ve 110-112; Ataöv, **NATO and Turkey**, s. 97; Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri**, s. 23 ve 25-27. Ayrıca bkz. **Vatan**, (13.7.1947); **Cumhuriyet**, (13.7.1947). **Cumhuriyet** gazetesinin bir haberine göre, bu sırada ABD Deniz Heyeti Ankara'dan İstanbul'a geçmişti. **Cumhuriyet**, (13.7.1947). Heyet, çalışmalarına ilişkin bir de rapor hazırlamış ve Temmuz ayı ortasında Türkiye'yi terk etmişti. **Cumhuriyet**, (15-16.7.1947). Bir İngiliz filosu da, yine tam bu sırada İstanbul limanını ziyaret ediyordu. **Vatan**, (22.7.1947).

Hatırlanmalıdır ki, İspanya'da Temmuz ayında yapılan bir referandum sonucunda krallık kabul edilecek ve Franco da Devlet Başkanı olacaktır. Aynı ay İspanya'da genel af ilân edilmişti. Madrid, ekonomide dış

son arasında mektup teâtisi gerçekleşmişti bile.² Antlaşmanın girişinde şöyle deniliyordu:

“Türkiye Hükûmeti, Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrârını muhafaza-yaya devam maksadı ile [Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti'nin yardımını istediğinden ve [Amerika] Birleşik Devletler[i] Kongresi, 22 Mayıs 1947 [târihin]de tasdik edilen kânun ile [Amerika] Birleşik Devletler[i] Başkanı'na, Türkiye'ye, her iki memleketin egemen bağımsızlığına ve güvenliğine uygun şartlar dâiresinde, böyle bir yardımda bulunmak yetkisini verdiğiinden ve Türkiye Hükûmeti ile [Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti, böyle bir yardım yapılmasının Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın esas gâyelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi, münâsebetlerinde hayırlı bir devre açarak, Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceğine kaani bulduklarından...”³

Antlaşmanın birinci maddesine göre, “[Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti, [Amerika] Birleşik Devletler[i] Başkanı'nın 22 Mayıs 1947 târihinde tasdik edilen Kongre Kânunu ve bunu de-ğiştiren veyâ buna ek kânunlar hükümleri gereğince yapılmasına müsaade edebileceği yardımı, Türkiye Hükûmeti'ne sağlayacaktır.” “Türkiye Hükûmeti [de], bu kâbil herhangi bir yardımı, bu antlaşma hükümleri gereğince fiilen kullanacaktır.”

Antlaşmanın ikinci maddesi ise, şöyle formüle edilmiştir:

“[Amerika] Birleşik Devletler[i] Başkanı tarafından bu maksatla tâyin edilen bir Türkiye Misyon Şefi, bu antlaşma gereğince sağlanacak yardıma müteallik meselelerde, [Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti'ni temsil edecektir. Misyon Şefi, bu antlaşma gereğince, peyderpey yapılacak olan muayyen yardımın kayıt ve şartlarını, Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti temsilcileri ile danışarak tesbit edecektir. Ancak, yapılacak olan bu muayyen yardımın mâlî şartları, peyderpey, iki hükûmetin mutâbakatı ile, evvelden tesbit edilecektir. Misyon Şefi, Türkiye [Cumhuriyeti]

yardım almayacağını da açıklayacaktır. **AT**, Sayı: 164, (Temmuz 1947). Bu arada, İspanya'da ve Portekiz'de komünistlerin yargılanacaklarına ilişkin açıklama için bkz. **AT**, Sayı: 176, (Temmuz 1947).

2 Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri**, s. 25. Ayrıca bkz. **AT**, Sayı, 164, (Temmuz 1947). Bu iki târîh arasında Erzurum'da Sovyetler Birliği hesabına câsusluk yaptığı iddiâ edilen iki kişinin yargılanarak idâma mahkûm edilmeleri ve idam cezâlarının TBMM'nin de onayından geçerek infâz edilmesi dikkati çekiyordu. **Cumhuriyet**, (6.6.1947).

3 **TBMM TD**, Dönem: 8, Toplantı: 1, Cilt: 6, 79. Birleşim, (1.9.1947), S. Sayısı: 233; Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münâsebetleri**, s. 162-164. Bundan sonra bu konuda verilecek bütün bilgiler için, dipnotlarda aksi gösterilmediği takdirde, aynı kaynak kullanılacaktır.

Hükûmeti'ne bu antlaşma gereğince sağlanan yardımın gâyelerinin elde edilmesi-
ne yarayabilecek mâlûmâtı ve teknik yardımı sağlayacaktır.”

Aynı maddenin son fıkrası, yardımın kayıt ve şartlarını şöyle formüle ediyordu:

“Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti, yapılan yardımı, tahsis edilmiş bulunduğu gâ-
yeler uğrunda kullanacaktır. Sorumluluklarının icrâsı sırasında, görevini serbestçe
yapabilmesini mümkün kılmak için, işbu hükûmet, Misyon Şefi'ne ve temsilcilerine
yapılan yardımın kullanışı ve ilerleyişi hakkında rapor, mâlûmat ve müşahade şek-
linde isteyebileceği her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır.”

Antlaşmanın üçüncü maddesi, iki ülke arasında yapılması ön-
görülen bilgi akışını sağlamaya yönelikti:

“Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti ile [Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti, Türk
ve Birleşik Devletler milletlerine bu antlaşma gereğince yapılan yardım husûsunda
tam bilgi temini için işbirliği yapacaklardır. Bu maksatla ve iki memleketin güven-
liği ile kaabili telif olduğu nisbette:

1) [Amerika] Birleşik Devletler[i] basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kul-
lanılışını serbestçe müşahade etmelerine ve bu müşahadelerini tam olarak bildir-
melerine müsaade edilecektir.

2) Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti, bu yardımın amacı, kaynağı, mâhiyeti, ge-
nişliği, miktârı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır.”

Antlaşmanın dördüncü maddesi de, yine yardımın kullanım ko-
şullarını düzenliyordu:

“Antlaşma gereğince, Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti tarafından elde edilen her
madde, hizmet veyâ mâlûmâtın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bun-
da aynı derecede menfaattar olan Türkiye [Cumhuriyeti] ve [Amerika] Birleşik
Devletler[i] Hükûmetleri, bâdelmüşâvere bu uğurda diğer hükûmetin lüzumlu ad-
dedebileceği tedbirleri karşılıklı olarak alacaklardır.

Türkiye [Cumhuriyeti] Hükûmeti, [Amerika] Birleşik Devletler[i] Hükûmeti'nin
muvafakatı olmadan, bu neviden hiçbir madde ve mâlûmâtın mülkiyet veyâ zilyet-
liğini devretmeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan, Türkiye [Cumhuriyeti] Hükû-
meti'nin subay, memur veyâ ajanı sıfatını hâiz bulunmayan bir kimse tarafından
bu maddelerin veyâ mâlûmâtın kullanılmasına veyâ bu mâlûmâtın bu sıfatı hâiz
olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve mâlûmâtın verildikleri gâ-
yeden başka bir gâyede kullanılmasına müsaade etmeyecektir.”